

Sociaal milieu en reacties van ouders op disciplineringsituaties: een empirisch verklaringsmodel

J. M. A. M. JANSSENS en J. R. M. GERRIS
*Algemene Pedagogiek, Katholieke
Universiteit, Nijmegen*

Samenvatting

In een eerder artikel in dit tijdschrift (Gerris & Janssens, 1987) is nagegaan op welke wijze disciplineringsreacties van ouders in specifieke situaties verklaard kunnen worden. In dit onderzoek staat een cross-situationele verklaring centraal. Vooral cognities en in mindere mate gevoelens naar aanleiding van overtredingen blijken van invloed op disciplineringsreacties. Denken ouders bij overtredingen vooral aan de overtreden norm, dan reageren zij vaak machtsuitoefenend; is hun overtuiging daarentegen dat hun kind iets moet leren, dan reageren zij vaker inductief. Deze cognities zijn op hun beurt weer sterk afhankelijk van het systeem van gezinsrelaties en de opvoedingsoriëntatie van de ouders. Ouders die gericht zijn op aanpassing, redeneren vaak vanuit de overtreden norm. Het willen bieden van leerervaringen komt meer voor in een positief ondersteunend gezinsklimaat. Verder is gebleken dat zo'n klimaat vooral voorkomt in hogere milieus. Een opvoedingsoriëntatie van aanpassing daarentegen is meer kenmerkend voor ouders uit lagere milieus.

De gevonden samenhang tussen sociaal milieu en disciplineringsreacties blijkt deels te lopen via de pedagogische waardeoriëntaties en deels via het systeem van gezinsrelaties. In beide routes spelen situatie-specifieke cognities van ouders een essentiële, mediërende rol. Dit laatste wijst erop dat de algemene samenhang tussen sociaal milieu en ouderlijke opvoedingspatronen in interactionistische zin moet worden genuanceerd.

1 Inleiding

In de literatuur over ouderlijk opvoedingsgedrag is 'disciplineren' een der centrale begrippen. Disciplineren kan worden opgevat als een onderdeel van controlerend optreden van de opvoeder (Gerris & Janssens, 1987). Controlerend noch disciplinerend handelen van opvoeders hoeft beperkt te blijven tot alleen die situaties waarin duidelijk sprake is van een conflict tussen opvoeder en kind. De begrippen verwijzen naar situaties waarin opvoeders op een expliciete of een meer impliciete wijze druk uitoefenen om het gedrag van het kind in een door hen gewenste richting te veranderen (Rollins & Thomas, 1979). Controle- en disciplineringsituaties vormen een saillant kenmerk van het dagelijks leven van het kind (Hoffman, 1983; Janssens & Gerris, 1984; Minton, Kagan & Levine, 1971).

In het verleden heeft men disciplineringsreacties van ouders op de eerste plaats probeert te verklaren vanuit distale structurele omgevingskenmerken (b.v. sociaal milieu; Belsky, 1984; Kohn, 1959, 1963). Op de tweede plaats is beargumenteerd dat ouders consistente wijzen van reageren zouden hebben op overtredingen van kinderen en dat deze cross-situationele consistentie wordt bepaald door psychologische eigenschappen van de ouder (Hoffman, 1975).

Beide benaderingen hebben gemeen dat het gaat om *distale* verklaringkenmerken. Onlangs hebben we aandacht besteed aan de invloed van *proximale* kenmerken in opvoedingssituaties op ouderlijke reacties (Gerris & Janssens, 1987). De proximale kenmerken waren van tweërlei aard. Op de eerste plaats is de invloed bestudeerd van zes objectieve situatie-kenmerken (geslacht en leeftijd van de overtreder, de gevolgen en het slachtoffer van de overtreding, de aanwezigheid van anderen bij de overtreding en het wel of niet uitgelokt zijn van de overtreder door het slachtoffer). Op de tweede plaats zijn subjectieve perceptiekenmerken in het onderzoek betrokken. Er is nagegaan of gevoelens en cognities naar

aanleiding van een overtreding in een specifieke situatie van invloed zijn op disciplineringsreacties in die situatie.

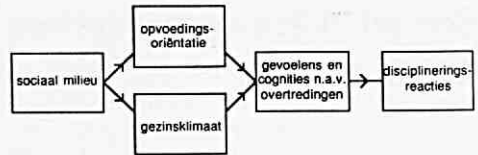
Uit het onderzoek bleek dat deze proximale factoren betere voorspellers waren voor ouderlijke disciplineringsreacties in een situatie dan de in het onderzoek opgenomen distale kenmerken (opvoedingsoriëntaties van ouders, gezinsklimaat, opleidings- en beroepsniveau).

Geen der distale kenmerken bleek samen te hangen met de wijze van disciplineren in een bepaalde situatie. Het feit dat de situatie analyse-eenheid vormde, heeft er waarschijnlijk toe geleid dat de resultaten begrepen moeten worden als een conglomeraat van subjectieve en objectieve situatiekenmerken.

De data bieden echter ook de mogelijkheid tot cross-situationele analyse waarbij niet een situatie, maar de ouder analyse-eenheid vormt. Aan de ouders zijn immers 16 hypothetische overtredingssituaties voorgelegd en hun is gevraagd wat zij in die situaties zouden doen en/of zeggen (gedrag), waarom zij dat zouden doen of zeggen (cognities) en wat zij zouden voelen in die situaties (gevoelens). Uit de data blijkt dat ouders niet alleen per situatie, maar ook over situaties verschillen in gedrag, gevoelens en cognities. Sommige ouders reageren bijvoorbeeld, ongeacht de situatie, meer machtsuitoefenend, redeneren meer vanuit overtreden normen en hebben vaker gevoelens van boosheid dan andere ouders.

Bij een cross-situationele verklaring kunnen de objectieve proximale situatiekenmerken niet in de analyse worden betrokken; men analyseert immers 'over situaties heen'. Van de distale kenmerken daarentegen kan wel worden nagegaan of ze een verklaring geven voor cross-situationeel bepaalde disciplineringsreacties. Hetzelfde geldt voor de gevoelens en cognities die ouders ervaren naar aanleiding van de specifieke overtredingen. Wellicht verschillen ouders op consistente wijze van elkaar wat betreft de soort gevoelens en cognities die zij hebben in overtredingssituaties en vormen deze verschillen, samen met verschillen in distale kenmerken, een verklaring voor de cross-situationeel verschillende wijzen waarop ouders reageren.

De veronderstelde relaties tussen distale kenmerken, gevoelens en cognities, en disciplineringsreacties zijn door ons in een te toetsen model samengevat (zie Figuur 1).

Figuur 1 *Samenhang tussen sociaal milieu, opvoedingsoriëntatie en systeem van gezinsrelaties enerzijds en anderzijds gevoelens, cognities en reacties van ouders naar aanleiding van overtredingen van hun kind*

Op de eerste plaats is verondersteld dat disciplineringsreacties bepaald worden door gevoelens en cognities die door de overtredingen van het kind worden opgeroepen. Wanneer de situatie als analyse-eenheid genomen wordt, blijkt dat de interactionistische aanname van de invloed van proximale factoren wordt ondersteund (Gerris & Janssens, 1987). Onze verwachting in Figuur 1 weergegeven is dat ook in een cross-situationele analyse subjectieve situatiedefinities van ouders in de vorm van gevoelens en cognities belangrijke interveniërende variabelen zijn voor de verklaring van reacties van ouders in disciplineringsituaties (vgl. Jessor & Jessor, 1973; Pervin, 1978; Magnusson, 1981; Magnusson & Allen, 1983). Op de tweede plaats wordt verondersteld dat die gevoelens en cognities uitdrukking zijn van meer algemene persoonskenmerken die over verschillende opvoedingsituaties heen geldig zijn. De ouderlijke opvoedingsoriëntatie (zie Figuur 1) wordt hier opgevat als een fundamentele aan de persoon van de ouder gekoppelde oriëntatie op opvoedingswaarden; sommige ouders hechten meer waarde aan conformiteit, andere zijn meer gericht op zelfbepaling door hun kind. Verondersteld is dat deze algemene oriëntatie van invloed is op de cognities en gevoelens in specifieke overtredingssituaties. Uit onderzoek van Kohn (1959, 1963) blijkt namelijk dat er sprake is van consistentie in waardeoriëntaties. Achter zeer uiteenlopende waardeoriëntaties gaat een dieperliggende dimensie schuil. 'Deze is er de oorzaak van dat allerlei waardeoriëntaties zich niet als onafhankelijk van elkaar manifesteren. Volgens Kohn zou deze dimensie omschreven kunnen worden als zelfbepaling versus conformisme' (Meijnen, 1979, p. 58). Ook de opvoedingsoriëntatie van ouders

kan vanuit deze basisdimensie worden getypeerd (Meijnen, 1979; Van IJendoorn & Tavecchio, 1982).

Aansluitend daarop wordt verondersteld dat er samenhang bestaat tussen het sociaal-economisch milieu en de genoemde opvoedingsoriëntatie: ouders uit lagere milieus zijn meer op conformiteitsdoelen gericht, ouders uit hogere milieus meer op zelfbepaling. Deze samenhang is reeds in meerdere onderzoeken (Kohn, 1959b, 1963; Van IJendoorn & Tavecchio, 1982) vastgesteld.

Ouderlijke opvoedingsoriëntaties spelen een belangrijke rol in de theorie van Kohn (1959, 1963). In Kohns model zijn de levensomstandigheden die samenhangen met een bepaald sociaal milieu en de daaraan gekoppelde pedagogische waarde-oriëntaties van de ouders de twee belangrijkste tussenliggende factoren waarmee de samenhang tussen sociaal milieu en ouderlijk opvoedingsgedrag in disciplineringsituaties kan worden verklaard.

Kohn (1959a) constateert dat de wijze waarop de opvoeders hun ouderlijke autoriteit uitoefenen verschillend is voor lagere en hogere sociale milieus. Dit verschil komt met name tot uiting in de beweegredenen waarom ouders straffen: ouders uit lagere milieus bleken geneigd om straffend te reageren met het oog op de directe gevolgen van het overtreddingsgedrag van het kind; ouders uit hogere sociale milieus daarentegen bleken meer geneigd straffend te reageren op grond van hun interpretatie van de intentie van het kind voor zijn gedrag.

Dit basisverschil in opvoedingsgedrag hangt aldus Kohn (1959a) samen met de verschillende soortige doelen en waarden die ouders in hun opvoeding nastreven. Voor lagere sociale milieus staat de conformiteit aan geldende regels en voorschriften centraal. Het lange termijn doel is het bewaren en verkrijgen van respect vanuit de sociale omgeving. In hogere sociale milieus staat de pedagogische waarde van zelfbepaling centraal: het handelen volgens eigen geïnternaliseerde normen en principes.

Vanuit de oriëntatie op conformiteit is het, aldus Kohn, begrijpelijk (1) dat ouders in lagere milieus vooral letten op de gevolgen van ongewenst gedrag en minder oog hebben voor de persoonlijke intenties van het kind, en (2) dat ouders uit hogere milieus meer gericht zijn

op het ontwikkelen van geïnternaliseerde gedragsregels, zelfcontrole en zelfbepaling.

Kohn (1963) verklaart ten slotte het patroon van samenhang tussen sociaal milieu en de waardeoriëntaties van conformiteit en zelfbepaling door de mate waarin in de beroeps- en levensomstandigheden structureel een beroep wordt gedaan op zelfbepaling, dat wil zeggen het tonen van initiatief, het ontwikkelen en beargumenteren van een onafhankelijk oordeel.

In bovenstaande samenvatting ontbreekt eigenlijk een empirische verantwoording van de door Kohn veronderstelde samenhang tussen waardeoriëntaties van ouders en hun opvoedingsgedrag. Gecas (1979) constateert dat Kohn geen directe bevindingen rapporteert over deze samenhang. In onderhavig onderzoek proberen we in deze leemte te voorzien door na te gaan of de invloed van opvoedingswaardeoriëntaties op ouderlijke disciplineringsreacties wordt gemedeerd door subjectieve cognities en gevoelens van ouders in concrete overtredingsituaties.

Een dergelijke intermedieërende rol wordt ook verondersteld tussen het systeem van gezinsrelaties en disciplineringsreacties. De betekenis van het systeem van gezinsrelaties wordt in de socialisatieliteratuur vooral benadrukt in de structurele socialisatietheorie van Bernstein (1971). Deze onderscheidt positie- en persoonsgeoriënteerde systemen van gezinsrelaties.

Wanneer de relaties tussen de gezinsleden vooral gebaseerd zijn op een formeel kenmerk (b.v. leeftijd, geslacht, volwassene, kind, oudere, jongere) liggen de verantwoordelijkheden, rollen en posities van personen min of meer vast. Dit betekent dat in dergelijke gezinnen de kans groot is op een zgn. gesloten communicatie. Volgens Gecas (1979) kan in een dergelijk systeem van gezinsrelaties, dat vooral in hogere milieus voorkomt, een meer democratische structuur in de opvoeder-kind interacties verwacht worden. In persoonsgeoriënteerde gezinsrelaties ligt het voor de hand dat vanwege de gerichtheid op de persoonlijke en individuele eigenschappen de regulatie van het kindgedrag plaats vindt door middel van uitgebreide verbale middelen. In positiegeoriënteerde gezinsrelaties zal voor de gedragsregulering minder gebruik worden gemaakt van uitgebreide verbale middelen. De ouder zal minder direct op de persoonlijke en

individuele kwaliteiten van het kind gericht zijn maar meer op formele kenmerken van het kind (b.v. 'jongens huilen niet'; 'mensen zoals wij doen dat niet')

Het model van Bernstein was een eerste reden om het systeem van gezinsrelaties in het onderzoek te betrekken. Een tweede reden is de veronderstelling dat de context van sociale relaties waarin de opvoeding plaatsvindt een sterke invloed heeft op de kwaliteit van het ouderlijk opvoedingsgedrag. Vooral de hoeveelheid en kwaliteit van ondersteuning die ouders ondervinden vanuit het systeem van gezinsrelaties blijkt in het algemeen positief samen te hangen met de kwaliteit van ouderlijk functioneren (Belsky, 1984). Op grond van de theorie van Bernstein (1971) verwachten we dat het systeem van gezinsrelaties een belangrijke interveniërende variabele is voor de verklaring van de veronderstelde samenhang tussen sociaal milieu en ouderlijke disciplineringsreacties. Bernstein legt een directe relatie tussen het systeem van gezinsrelaties en die reacties. In ons onderzoek gaan we na of de invloed van het systeem van gezinsrelaties evenals de invloed van opvoedingsoriëntaties op ouderlijk disciplineringsgedrag wordt gemedieerd door gevoelens en cognities van ouders in overtredingssituaties.

2 Methode

2.1 Subjecten

Aan het onderzoek werd deelgenomen door 300 gezinnen (289 moeders en 215 vaders) met tenminste één kind tussen de 6 en 15 jaar. Het betrof 245 twee- en 55 éénoudergezinnen.

Het gemiddelde aantal kinderen per gezin bedroeg 2.4. De gemiddelde leeftijd van de moeders was 40, die van de vaders 42 jaar. Van de moeders had 27% een lagere opleiding, 47% een uitgebreid lagere (lho, mulo, mavo), 21% een middelbare en 7% een hogere opleiding. Bij de vaders waren deze percentages resp. 17%, 27%, 28% en 24%.

2.2 Meetinstrumenten

2.2.1 Reacties, gevoelens en cognities n.a.v. overtredingen in disciplineringsituaties

Aan de ouders werden 16 hypothetische overtredingssituaties in random volgorde voorgelegd. De verhaaltjes stonden op een kaart die voor de interview(st)er werd voorgelezen; de

ouders konden meelesen. Vervolgens werd beide ouders gevraagd wat zij in zo'n situatie zouden voelen, wat zij zouden doen en waarom zij dat zouden doen. At random was bepaald welke ouder op welke situatie als eerste moest reageren. De antwoorden werden op cassetterecorder opgenomen, door de interview(st)er uitgeschreven en later door het onderzoeksteam gecodeerd (inter-beoordelaar-betrouwbaarheid = 80%) aan de hand van een op Grusec en Kuczinsky (1980) gebaseerd categorieënsysteem (zie Janssens, Janssen, Bernaerts & Gerris, 1985, 1986). Ten behoeve van deze studie is alleen gebruik gemaakt van vier algemene categorieën:

- *machtsuitoefening* (verbaal geweld, fysieke of niet-fysieke straf of daarmee dreigen, eisen van directe gheoorzaamheid);
- *inductie* (wijzen op de gevolgen van de overtreding, excuses laten aanbieden, een relatie laten herstellen, alternatief gedrag voorstellen, uitleg geven);
- *responsiviteit* (uitleg vragen aan het kind, het kind troosten, de uitlokker van de overtreding straffen of zijn gedrag afwijzen);
- *afwijzing* (het gedrag van het kind expliciet afwijzen al dan niet gepaard gaande met inductie, machtsuitoefening en/of responsiviteit).

Per ouder is bepaald in hoeveel procent van de 16 situaties elk der vier genoemde reacties voorkwam.

De gevoelens van de ouders zijn gecategoriseerd aan de hand van de volgende indeling (inter-beoordelaar-betrouwbaarheid = 95%): Acceptatie, Boosheid, Angst, Verdriet. Per ouder is berekend in hoeveel procent van de 16 situaties elk van deze gevoelens aanwezig was.

De cognities van de ouders zijn afgeleid door per situatie de redenen te coderen die ouders geven op de vraag waarom ze zo reageren in deze situatie. Hiertoe is het categoriesysteem voor Motieven en Percepties van Opvoeders in Disciplineringsituaties ontwikkeld (Gerris, Janssens & Knoers, 1986). De inter-beoordelaar-betrouwbaarheid bedroeg 78%. De hoofdcategorieën zijn:

- Egoïsme (bijvoorbeeld 'ik wil rust').
- Norm-redeneren (bijvoorbeeld 'omdat het niet mag, kan; omdat het zo moet of hoort').
- Gevolg-redeneren (bijvoorbeeld 'omdat dat stuk is gegaan').

- Begrip (bijvoorbeeld 'hij kan er niets aan doen').
- Leerervaring (de ouder wil dat het kind iets leert uit de situatie).

Per ouder is berekend in hoeveel procent van de 16 situaties elk van deze redenen gegeven is.

2.2.2 *Systeem van gezinsrelaties*

Bij alle ouders is de Gezinsklimaatschaal van Moos en Moos (1981) afgenomen (90 tweepunts-items) (De Wuffel, 1986). Na factor- en item-analyse resteerden drie subschalen (Gerris, Franken & Siebenheller, 1987): de subschaal *Orde* (17 items) geeft de mate aan waarin regels, controle, en gestructureerdheid van activiteiten in het gezin belangrijk gevonden worden ($\alpha = .75$); de subschaal *Intellectuele-culturele oriëntatie* (16 items) verwijst naar de interesse in het gezin in politieke, culturele en intellectuele activiteiten en gebeurtenissen ($\alpha = .71$); de subschaal *Sfeer* (16 items) verwijst naar de mate waarin de ouders een prettige sfeer ervaren in het gezin ($\alpha = .71$). De hier gehanteerde subschalen zijn inmiddels in een drietal onafhankelijke steekproeven gerepliceerd (Gerris, Franken & Siebenheller, 1987).

2.2.3 *Opvoedingsoriëntatie*

Aan de ouders werden 109 door de tweede auteur geformuleerde zespuntsitems voorgelegd om hun opvoedingsoriëntatie te bepalen. Na bestudering van de frequentieverdelingen zijn 26 extreem scheef verdeelde items verwijderd. Op de overblijvende 83 items zijn factoranalyses uitgevoerd. Na uitzuivering op de aanwezigheid van voldoende hoge ladingen op de factoren en na betrouwbaarheidsbepalingen op de factoren bleven er 35 items over die samen drie betrouwbare subschalen (factoren) vormen (Vermulst, Gerris, Franken & Janssens, 1986): de sub-schaal *Aanpassing* (11 items) geeft de mate aan waarin de ouder verwacht dat het kind zich aanpast aan de externe sociale omgeving; dat wil zeggen eisen, regels en normen van de ouder zelf, vanuit het gezin, en vanuit de samenleving ($\alpha = .80$); de sub-schaal *Betrokkenheid* (13 items) verwijst naar de mate waarin de ouder zich positief betrokken voelt bij de opvoeding van het kind en daaraan alles ondergeschikt maakt of wil maken ($\alpha = .83$); de subschaal *Taakbelasting* (11 items) geeft de mate aan waarin de opvoeding

respectievelijk het kind ervaren wordt als een last dan wel als een belemmering voor de eigen ontplooiing ($\alpha = 83$). Ook deze drie opvoedingsoriëntatie-dimensies zijn in verder onderzoek gerepliceerd (Gerris, Franken & Siebenheller, 1987).

2.2.4 *Sociaal-economisch milieu*

Zowel van de vader als de moeder is het opleidingsniveau bepaald op een schaal van 1 (= laag) t/m 9 en het (vroegere) beroepsniveau op een schaal van 1 (= laag) t/m 6 (Van Westerlaak, Kropman & Collaris, 1975).

3 *Resultaten*

De in dit onderzoek uitgevoerde analyses werden alle verricht met het LISREL-programma, versie VI (Jöreskog & Sörbom, 1981). Deze benadering biedt de mogelijkheid causale modellen via de maximum likelihood-methode te toetsen op globale passing en in die modellen latente, niet gemeten factoren te introduceren. Deze factoren zijn lineaire combinaties van geobserveerde variabelen. In ons onderzoek betreft het de 21 variabelen die in Tabel 1 zijn weergegeven.

Om te bepalen door welke lineaire combinatie van variabelen een latente factor wordt gevormd is als volgt te werk gegaan. Op de eerste plaats is een latente factor 'Sociaal milieu' in het LISREL-model opgenomen, waarop de variabelen opleidings- en beroepsniveau ladden. Hiertoe is besloten op grond van de hoge correlatie ($r=0.58$) tussen deze variabelen. Vervolgens zijn vier exploratieve factoranalyses uitgevoerd op respectievelijk:

- de scores op de zes subschalen uit de vragenlijsten Gezinsklimaatschaal en Opvoedingsoriëntatie;
- de scores op de vier categorieën voor gevoelens;
- de scores op de vijf categorieën voor cognities;
- de vier disciplineringsmaten.

Elke factor-analyse leidde tot een twee-factoren-oplossing (zie Tabel 2 t/m 5). De twee-factoren-oplossing blijkt telkens een hoog percentage variantie te verklaren, lopend van 52% (Tabel 4) tot 69% (Tabel 3).

Op grond van deze resultaten is besloten in het Lisrel-model naast de factor 'Sociaal milieu' nog acht latente factoren op te nemen:

- twee factoren (factor II en III) die betrek-

Tabel 1 *Overzicht van geobserveerde variabelen en latente LISREL-factoren m.b.t. sociaal milieu, opvoedingsoriëntaties, gezinsrelaties, gevoelens, cognities en reacties van ouders in disciplineringsituaties*

Geobserveerde variabele	Latente LISREL-factor waarop variabele laadt	Teken v.d. lading (+/-)*	Nr. Lisrel-factor
1 Opleidingsniveau	Sociaal milieu	+	I
2 Beroepsniveau	Sociaal milieu	+	I
3 Orde	Aanpassing	+	II
4 Intellectuele-culturele oriëntatie	Aanpassing	-	II
5 Sfeer	Gezinsklimaat	+	III
6 Betrokkenheid	Aanpassing	+	II
7 Aanpassing	Aanpassing	+	II
8 Taakbelasting	Gezinsklimaat	-	III
9 Acceptatie	Angst vs. Acceptatie	-	IV
10 Boosheid	Verdriet vs Boosheid	-	V
11 Angst	Angst vs. Acceptatie	+	IV
12 Verdriet	Verdriet vs Boosheid	+	V
13 Egoïsme	Leerinstructie	-	VI
14 Norm-redeneren	Normoriëntatie	+	VII
15 Gevolg-redeneren	Leerinstructie	-	VI
16 Begrip	Normoriëntatie	-	VII
17 Leerervaring	Leerinstructie en Normoriëntatie	+ resp. -	-
18 Machtsuitoefening	Machtsuitoefening	+	VIII
19 Inductie	Inductie	+	IX
20 Responsiviteit	Machtsuitoefening	-	VIII
21 Afwijzing	Inductie en Machtsuitoefening	+ resp. -	-

* Het teken wijkt soms af van het teken in de Tabellen 2 t/m 5. Dit hangt samen met het feit dat het in die tabellen vier afzonderlijke analyses betreft en in deze tabel één Lisrel-analyse. Bovendien kan men bij een Lisrel-analyse zelf bepalen welke variabele één en dus positief laadt op een factor.

king hebben op gezinsklimaat en opvoedingsoriëntatie;

- twee factoren (factor IV en V) die betrekking hebben op gevoelens;
- twee factoren (factor VI en VII) die betrekking hebben op cognities;
- twee factoren (factor VIII en IX) die betrekking hebben op disciplineringsreacties.

Tabel 2 *Exploratieve factoranalyse op de subschalen van gezinsklimaat en opvoedingsoriëntatie (weergegeven zijn de ladingen na varimax-rotatie)*

Subschalen	Factor 1	Factor 2
Orde	0.66	0.30
Intellectuele-culturele oriëntatie	-0.69	0.23
Sfeer	-0.09	0.84
Betrokkenheid	0.67	-0.08
Aanpassing	0.81	-0.08
Taakbelasting	0.02	-0.81
Verklaarde variantie	59%	

Op elk dezer acht factoren hebben we in de Lisrel-analyse die variabelen laten laden die in de exploratieve factor-analyse een lading van [0.35] of hoger hadden op de betreffende factor.

Tabel 3 *Exploratieve factoranalyse op de vier categorieën van gevoelens in disciplineringsituaties (weergegeven zijn de ladingen na varimax-rotatie)*

Categorieën	Factor 1	Factor 2
Acceptatie	0.07	-0.91
Boosheid	0.83	0.34
Angst	0.06	0.54
Verdriet	-0.89	0.26
Verklaarde variantie	69%	

De factoren I t/m IX zijn weergegeven in Tabel 1. Ter wille van de overzichtelijkheid is in de tweede kolom van Tabel 1 achter elke geobserveerde variabele aangegeven op welke latente Lisrel-factor de betreffende variabele laadt. Bovendien is met een '+' of '-' teken

aangegeven of het in de Lisrel-analyse een positieve of negatieve lading betreft. In het volgende worden de factoren beschreven. Daarbij wordt uitgegaan van de ladingen in de Lisrel-analyse.

Tabel 4 *Exploratieve factoranalyse op de vijf categorieën van cognities in disciplineringsituaties (weergegeven zijn de ladingen na varimax-rotatie)*

Categorieën	Factor 1	Factor 2
Egoïsme	-0.11	0.77
Norm-redeneren	-0.84	-0.35
Gevolg-redeneren	0.13	0.60
Begrip	0.36	0.01
Leerervaring	0.72	-0.37
Verklaarde variantie	52%	

Tabel 5 *Exploratieve factoranalyse op disciplineringsreacties van ouders (weergegeven zijn de ladingen na varimax-rotatie)*

Categorieën	Factor 1	Factor 2
Machtsuitoefening	-0.74	-0.18
Inductie	-0.07	0.89
Responsiviteit	0.78	-0.07
Afwijzing	0.40	0.02
Verklaarde variantie	63%	

Factor II (Aanpassing) wordt gekenmerkt door hoge scores op de subschalen Orde, Aanpassing en Betrokkenheid en een lage score op de subschaal Intellectuele-culturele oriëntatie. Een hoge score wijst derhalve op weinig stimulering van het kind en veel aandacht van de ouders voor orde en aanpassing. Op factor III (Gezinsklimaat) laadt de subschaal Sfeer positief en Taakbelasting negatief. Een hoge score op deze factor betekent een als positief ervaren sfeer in het gezin en de opvoeding niet ervaren als een zware last.

Factor IV (Angst versus Acceptatie) wordt gekenmerkt door een positieve lading van Angst en een negatieve van Acceptatie, factor V (Verdriet versus Boosheid) door een positieve lading van Verdriet en een negatieve van Boosheid. Het betreft derhalve de twee gevoelsfactoren.

De zesde en zevende factor representeren de cognities. Een hoge score op Factor VI (Leer-

instructie) wijst op het willen bieden van leerervaringen aan het kind naar aanleiding van overtredingen. Op deze factor laadt namelijk de variabele Leerervaring hoog. Daarnaast zijn er zwak negatieve ladingen van Egoïsme en Gevolg-redeneren. Factor VII (Normoriëntatie) daarentegen wordt gekenmerkt door redeneren vanuit bestaande normen gelet op een hoge positieve lading van de variabele Norm-redeneren. Daarnaast zijn er zwak negatieve ladingen van Begrip en Leerervaring.

De achtste en negende factor representeren de disciplineringsreacties. Een hoge score op factor VIII (Machtsuitoefening) duidt op veel machtsuitoefenende en weinig responsieve reacties. Op factor IX (Inductie) laadt de variabele Inductie hoog. Op zowel de achtste als de negende factor laadt de variabele Afwijzing, zij het op de achtste negatief en op de negende positief (zie Tabel 1). Een afwijzing gaat derhalve vaker met een inductieve dan met een machtsuitoefenende reactie gepaard.

Om te kunnen nagaan welke factoren op welke andere van invloed zijn, is er bij de toetsing van het Lisrel-model vanuitgegaan dat de factor Sociaal milieu invloed heeft op de factoren Aanpassing en Gezinsklimaat. Verder is verondersteld dat deze twee factoren de vier gevoels- en cognitiefactoren beïnvloeden. Vanuit de laatste vier factoren zijn ten slotte invloeden verondersteld op de factoren Machtsuitoefening en Inductie (vgl. Figuur 1).

In de Lisrel-procedure wordt de hoogte van de ladingen van de geobserveerde variabelen op de latente factoren geschat. Daarbij moet bij elke factor één lading op 1.00 gesteld worden. Men kan het programma opdracht geven rekening te houden met meetfouten in de geobserveerde variabelen. Dit is – om identificatieproblemen te voorkomen – bij de eerste Lisrel-analyse gedaan voor die variabelen die geen lading van 1.00 hadden op een latente factor. Het resultaat van de eerste Lisrel-analyse is weergegeven in Tabel 6.

Hetzelfde geldt voor de resultaten van de drie daarop volgende analyses. De oplossing bij de eerste toetsing bleek een matige passing te geven (zie Tabel 6). Uit de modificatie-indices, die aangeven hoe het model verbeterd kan worden, werd duidelijk dat de gevolgde proce-

Tabel 6 Resultaten van de vier LISREL-analyses ter voorspelling van disciplineringsreacties van ouders

Beknopte modelbeschrijving	Chi-kwadraat	df	p
1 Uitgangsmodel (zie § 3)	986.48	178	0.000
2 Introductie van ladingen van: – Acceptatie op Verdriet vs Boosheid – Acceptatie op Normoriëntatie – Egoïsme op Normoriëntatie – Begrip op Leerinstructie – Orde op Gezinsklimaat – Intellectuele-culturele oriëntatie op Gezinsklimaat Eliminatie van ladingen van: – Leerervaring op Normoriëntatie – Gevolg-redeneren op Leerinstructie	862.84	174	0.000
3 Introductie van meetfouten op alle variabelen m.u.v. Inductie en Verdriet en gecorreleerde meetfouten tussen de variabelen(*) 3-8; 4-6; 4-7; 5-8; 7-8; 9-10; 9-20; 9-21; 10-14; 10-16; 10-18; 10-21; 11-15; 13-16; 13-18; 14-15; 14-16; 14-17; 14-21; 15-16; 15-21; 16-21; 17-18; 18-21	191.05	143	0.004
4 Introductie effect van Aanpassing op Normoriëntatie en van PSI tussen Leerinstructie en Verdriet vs. Boosheid. Eliminatie van veronderstelde effecten van: – Aanpassing op Leerinstructie, Verdriet vs Boosheid en Angst vs Acceptatie – Gezinsklimaat op Normoriëntatie en op Verdriet vs Boosheid – Verdriet vs Boosheid op Inductie en Machtsuitoefening – Angst vs Acceptatie op Inductie en Machtsuitoefening – Normoriëntatie op Inductie.	179.67	151	0.056

* De nummers van de variabelen corresponderen met de nummers uit Tabel 1.

dure om te bepalen welke variabelen op welke factoren laden, niet tot optimale resultaten had geleid. Zoals reeds vermeld hebben we alleen die variabelen op een factor laten laden die in de exploratieve factor-analyse een lading van $\geq |0.35|$ op de betreffende factor hadden. Van alle andere variabelen werd aangenomen dat ze niet zouden laden op de betreffende factor. De modificatie-indices geven aan dat de passing verbeterd kan worden als de volgende variabelen alsnog zouden laden op de volgende factoren (zie Model 2 in Tabel 6):

- Acceptatie negatief op de Factor Verdriet vs Boosheid en negatief op de Factor Normoriëntatie. De variabele Acceptatie laadt derhalve op beide gevoelsfactoren. Tevens wijst de analyse erop dat de variabele Acceptatie geen zuivere gevoelsfactor is, maar tevens een cognitief aspect heeft gelet de negatieve lading op de factor Normoriëntatie.
- Lage positieve ladingen van Orde en Intel-

lectuele-culturele oriëntatie op de factor Gezinsklimaat. Deze twee subschalen zijn derhalve niet alleen indicatief voor de opvoedingsoriëntatie (Aanpassing) van ouders, maar tevens voor de kwaliteit van het gezinsklimaat. Een zekere mate van orde en intellectuele-culturele oriëntatie beïnvloeden dat klimaat in positieve zin.

- De derde aanpassing betreft de twee cognitiefactoren. Het Lisrel-programma wijst op een zwak negatieve lading van Egoïsme op de factor Normoriëntatie en een zwak negatieve lading van de variabele Begrip op de factor Leerinstructie. Daarnaast zouden de ladingen van de variabele Leerervaring op de factor Normoriëntatie en van de variabele Gevolg-redeneren op de factor Leerinstructie overbodig zijn.

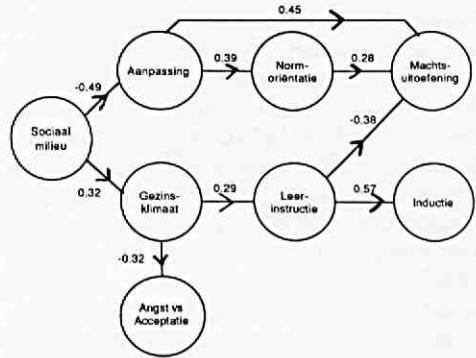
Wat betreft de interpretatie van de cognitiefactoren hebben deze wijzigingen op zich weinig invloed. De ene factor Normoriëntatie blijft vooral gekenmerkt door een hoge positieve lading van de variabele Norm-

redeneren; de andere factor Leerinstructie door een hoge positieve lading van de variabele Leerervaring.

Na deze aanpassingen van de factor-structuur bleek er sprake van een betere passing in vergelijking met het uitgangsmodel. (zie Tabel 6). De modificatie-indices gaven opnieuw aan dat de aanpassing aanzienlijk verbeterd kon worden door introductie van meetfouten op alle variabelen met uitzondering van Inductie en Verdriet en door het toelaten van een groot aantal correlaties tussen meetfouten die bij de eerste en tweede toetsing van het model op nul gesteld waren. Het programma mocht er derhalve in de derde analysestap vanuitgaan dat meetfouten van verschillende geobserveerde variabelen met elkaar gecorreleerd waren. Deze procedure is plausibel gelet op de gevolgde meetprocedure. Met behulp van één instrument zijn immers de gevoelens, cognities en de disciplineringsreacties vastgesteld. Het is derhalve aannemelijk dat meetfouten die de scores op de reacties beïnvloeden hebben ook effect gehad hebben op de maten voor gevoelens en cognities. Eenzelfde redenering betreft de mogelijkheid van gecorreleerde meetfouten bij de subschalen voor gezinsklimaat en opvoedingssoriëntatie. De correlaties tussen de meetfouten op deze schalen zijn mogelijk te verklaren vanuit de identieke afname-vorm van deze schalen.

De derde Lisrel-analyse gaf een aanzienlijk beter passend Model 3 (zie Tabel 6). Een Lisrel-oplossing toetst niet alleen de globale passing van een model, maar gaat tevens na of alle veronderstelde causale relaties tussen de factoren wel terecht in het model zijn opgenomen. Dit bleek in ons model niet het geval te zijn: tien van die relaties bleken niet significant van nul af te wijken. Daarnaast gaf de Lisrel-oplossing aanleiding een direct effect van Aanpassing op Machtsuitoefening te introduceren. Ten slotte wees het model op een relatie tussen de cognitiefactor Leerinstructie en de gevoelensfactor Verdriet vs Boosheid. Omdat er tussen gevoelens- en cognitiefactoren geen causale relaties verondersteld zijn en op theoretische gronden moeilijk beslist kan worden welke oorzaak-gevolg relatie er tussen deze beide factoren zou kunnen bestaan, is de psi-waarde tussen deze variabelen geschat. Dat wil zeggen dat het programma ervan uit kon gaan dat de niet-verklaarde variantie in de ene factor correleert met die in de andere factor.

Door deze aanpassing werd een bevredigende passing bereikt (zie Model 4 in Tabel 6). De gevonden chi-kwadraat-waarde toont aan dat het uiteindelijke model past bij de data. Dat model is weergegeven in Figuur 2. Bij de pijlen zijn de gestandaardiseerde beta-coëfficiënten weergegeven.

Figuur 2 LISREL-model ter verklaring van reacties van ouders in disciplineringsituaties

Het verkregen model bevestigt de veronderstelde relaties. In de eerste plaats is er een negatieve invloed van Sociaal milieu op Aanpassing (-0.49) en een positieve invloed op Gezinsklimaat (0.32). Ouders uit lagere milieus zijn meer dan ouders uit hogere milieus gericht op aanpassing van hun kind. Ouders uit hogere milieus beoordelen het klimaat in hun gezin als positiever.

Op de tweede plaats is er sprake van invloed van Aanpassing en Gezinsklimaat op gevoelens en cognities van ouders in overtredingssituaties. Aanpassing heeft een sterk positief effect op Normoriëntatie (0.39). Ouders die gericht zijn op aanpassing zijn derhalve in overtredingssituaties meer geneigd te redeneren vanuit de overtreden normen dan ouders die meer op zelfbepaling van hun kind zijn gericht.

De factor Gezinsklimaat heeft een positieve invloed (0.29) op de cognitiefactor Leerinstructie. Dit wijst erop dat ouders in een als positief ervaren ondersteunend gezinsklimaat eerder geneigd zijn overtredingssituaties aan te grijpen als een mogelijkheid om het kind iets te leren. De factor Gezinsklimaat heeft tevens een negatieve invloed (-0.32) op de factor Angst vs Acceptatie. Een positief ondersteunend klimaat leidt derhalve niet alleen tot

cognities waarin het belang van het kind centraal staat, maar tevens tot minder angst en meer acceptatie in overtredingssituaties. Deze gevoelens hebben overigens geen invloed op de disciplineringsreacties in die situaties.

Uit Figuur 2 blijkt dat dit wel het geval is wat betreft de cognitiefactoren Normoriëntatie en Leerinstructie. Er is een positieve invloed van Leerinstructie op Inductie (0.57). Ouders die menen dat hun kind iets uit de overtredingssituatie moet leren, zijn derhalve eerder geneigd inductief in die situaties te reageren. Vinden ouders die leerervaringen minder belangrijk en redeneren zij meer vanuit bestaande normen, dan heeft dat vaker een machtsuitoefenende reactie tot gevolg. Het laatste kan men afleiden uit het positieve effect van Normoriëntatie op Machtsuitoefening (0.28) en van negatieve invloed van Leerinstructie op Machtsuitoefening (-0.38).

Ten slotte blijkt er een direct effect (0.45) van Aanpassing op Machtsuitoefening. Een opvoedingsoriëntatie die gericht is op aanpassing is derhalve niet alleen indirect van invloed op de mate van machtsuitoefening via Normoriëntatie. Hoe meer ouders gericht zijn op aanpassing en hoe minder zij hechten aan zelfbepaling door hun kind, des te meer zijn zij geneigd om in overtredingssituaties machtsuitoefenend te reageren.

4 *Discussie*

Het veronderstelde socialisatie-theoretische verklaringsmodel (zie Figuur 1) wordt in hoge mate ondersteund door het uit de Lisrel-analyse resulterende empirische model. Het Lisrel-model laat zien dat ouders uit lagere sociale milieus meer gericht zijn op de opvoedingswaarde van aanpassing en minder op zelfbepaling. Ouders die in hun opvoeding gericht zijn op aanpassing en conformiteit laten zich in hun disciplineringsstrategie vooral leiden door een normatieve gerichtheid. Deze normatieve gerichtheid hangt samen met een frequenter gebruik van machtsuitoefening. In afwijking van het theoretische verklaringsmodel (Figuur 1) is in het Lisrel-model een duidelijke directe invloed van aanpassing als opvoedingswaardenoriëntatie op machtsuitoefening gevonden. Dit betekent dat de ouderlijke cognities in overtredingssituaties niet altijd de veronderstelde mediërende rol ver-

vullen tussen opvoedingswaardenoriëntaties en disciplineringsreacties.

Verder is er een duidelijk positieve samenhang tussen sociaal milieu en de positieve sfeer in het systeem van gezinsrelaties. Deze positieve sfeer draagt ertoe bij dat ouders een duidelijke instructie- en leer-gerichtheid aan de dag leggen in disciplineringsituaties. Deze instructiegerichtheid leidt tot inductieve disciplineringsreacties waarin de ouder enerzijds het overtredingsgedrag afwijst en anderzijds het kind uitlegt waarom zijn/haar gedrag niet wenselijk is (b.v. door te wijzen op het resulterende verdriet van het slachtoffer) (zie Figuur 2). De instructiegerichtheid is duidelijk geen kenmerk van ouders die met machtsuitoefening reageren.

Anders dan verondersteld vormen vooral de cognities van ouders in overtredingssituaties en minder hun gevoelens een overgangsfunctie naar disciplineringsreacties. De route van invloed op disciplineringsreacties loopt duidelijk vanuit de waarde-oriëntaties van ouders, zowel indirect als direct. Dit is een duidelijke bevestiging voor de these van Kohn.

De positieve associatie tussen sociaal milieu en het ervaren van een positieve sfeer in het systeem van gezinsrelaties is niet in strijd met de aanname van Bernstein van een meer persoonsgerichte, open wijze van omgang in het gezin. De positieve samenhang van het gezinsklimaat en de instructiegerichtheid en het uitgebreid redeneren in termen van gevolgen kan geïnterpreteerd worden als een indicatie voor het gebruik van een uitgebreide taalcode als gevolg van een open persoonsgericht systeem van gezinsrelaties. Het gebruik van een uitgebreide, verbale, persoonsgerichte en op internalisatie gerichte disciplineringsstrategie (inductie) versterkt deze interpretatie van de invloed van het systeem van gezinsrelaties. Hiermee wordt de these van Bernstein eveneens door de gerapporteerde resultaten ondersteund.

Bovenstaande bevindingen m.b.t. de invloed van het systeem van gezinsrelaties kunnen we ook als volgt interpreteren vanuit de ondersteunende resp. belastende werking van het systeem van gezinsrelaties. Hoe negatiever de ouders de sfeer in het gezin ervaren, des te minder gaan hun reacties in disciplineringsituaties gepaard met instructiegerichtheid en des te minder zijn hun reacties zelf

gericht op de persoon (b.v. doordat gewezen wordt op de gevolgen van de overtreding voor de betrokken personen). Dit patroon komt relatief meer voor bij lagere sociale milieus. Dit zou erop kunnen wijzen dat het systeem van gezinsrelaties minstens één component bevat (i.c. de sfeerervaring in het gezin) waardoor de ouder zich ondersteund dan wel bedrukt voelt (stress). Deze interpretatie is in overeenstemming met de algemene bevindingen dat de kwaliteit van de onderlinge relaties in het gezin consistent van invloed is op de kwaliteit van ouderlijk opvoedingsgedrag (Belsky, 1984; Belsky, Lerner & Spanier, 1984; Conger, Mc Carty, Young, Lahey & Knapp, 1984; Mc Lanahan, 1983).

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de verschillende verwachtingen die in het socialisatie-theoretische verklaringsmodel zijn geïntegreerd door de resultaten worden ondersteund. Er zijn een tweetal meer specifieke conclusies te trekken:

1. De eerste route van de invloed van sociaal milieu op ouderlijke disciplineringsreacties volgt de these van Kohn. Deze hoofdroute loopt gedeeltelijk via situatiespecifieke cognities. Hiermee is de beoogde interactionistische nuancering in de theorie van Kohn ondersteund.
2. Een tweede route loopt via het systeem van gezinsrelaties.
 - a. De data laten op de eerste plaats de interpretatie toe in termen van openheid en persoonsgerichtheid van het gezinssysteem, de instructiegerichtheid, het gebruik van een inductieve (persoonsgerichte, psychologische) disciplineringsstrategie (Bernstein).
 - b. De data zijn eveneens in overeenstemming met een interpretatie in termen van de mate van ervaren ondersteuning in de gezinsrelaties, de gerichtheid op het instrueren en het uitleggen van de kwaliteit van de ouderlijke disciplineringsstrategie.

Deze tweede route van de invloed van sociaal milieu op disciplineringsreacties loopt geheel via de situatiespecifieke ouderlijke cognities. Hiermee is zowel de structurele interpretatie (vgl. 2a.) als de ondersteuningsinterpretatie (vgl. 2b.) van het systeem van gezinsrelaties in interactionistische zin aangevuld. Deze interpretatie stemt overeen met eerdere bevindingen (Gerris et al., 1986).

De in het voorgaande weergegeven relaties zijn vastgesteld m.b.v. Lisrel-analyses. Uit de vierde oplossing mag men gelet op de p-waarde concluderen dat het gepostuleerde model past bij de data. Een relatief lage p-waarde zegt op zich niet alles over de mate van passing. Bij een relatief groot aantal onderzoekselementen en daarvan is in ons onderzoek sprake, is het veel moeilijker een goede passing te vinden dan bij een klein aantal. In het laatste geval heeft men echter het nadeel dat de stabiliteit van de gevonden coëfficiënten laag is. Dit is veel minder het geval bij een grote onderzoeksgroep. Het is daarom zinvol voor de beoordeling van het model niet alleen op de totale passing af te gaan, maar tevens op de stabiliteit van de afzonderlijke coëfficiënten. In ons model blijken alle geschatte coëfficiënten (beta's, ladingen, meetfouten en correlaties daartussen) significant van nul af te wijken (5% niveau). Omdat het wel of niet significant worden mede afhangt van de standaardmeetfouten rondom coëfficiënten en deze in ons onderzoek laag zijn, kunnen we stellen dat de door ons gevonden coëfficiënten redelijk stabiel zijn.

Een laatste opmerking betreft de validiteit van ons meetinstrument ter bepaling van disciplineringsreacties. In het voorgaande is niet over disciplineringsgedrag gesproken omdat het nog de vraag is of de reacties van ouders op hypothetische situaties ook feitelijk gedrag weerspiegelen. Uit ander onderzoek (Gerris, Janssens, Bosman & Ceulemans, 1987) hebben we een eerste aanwijzing gevonden dat dit het geval is. In dat onderzoek zijn zowel aan ouders als hun kinderen hypothetische situaties voorgelegd. Het blijkt dat disciplineringsreacties die ouders zelf geven significant correleren met de reacties die zij volgens hun kind zouden geven. Er is echter nog meer valideringsonderzoek met betrekking tot dit punt in uitvoering (Gerris & Janssens, 1986).

Literatuur

- Belsky, J., The determinants of parenting: a process model. *Child Development*, 1984, 55, 83-96.
- Belsky, J., R. M. Lerner & G. M. Spanier, *The child in the family*. Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1984.
- Bernstein, B., *Class, codes and control. Vol. 1: Theo-*

- retical studies toward a sociology of language. London: Routledge & Kegan, 1971.
- Conger, R. D., J. A. Mc. Carty, R. K. Young, B. B. Lahey & J. A. Knopp. Perception of child-rearing values and emotional distress as mediating links between environmental stressors and observed maternal behavior. *Child Development*, 1984, 55, 2234-2247.
- Gecas, V., The influence of social class on socialization. In: W. R. Burr, R. Hill, F. J. Nye & J. R. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family. Research based theories. Vol 1*. London: Free Press, 1979.
- Gerris, J. R. M., A. A. Vermulst, W. M. Franken & J. M. A. M. Janssens, *Social class and parental situation perceptions as determinants of parental value orientations and behaviors* (1986). Paper presented at The Second European Conference on Developmental Psychology. Rome: september 10-13, 1987.
- Gerris, J. R. M., W. M. F. Franken & F. A. Siebenheller, *Child rearing correlates of dimensions of the family environment*. Paper presented at the Tagung Entwicklungspsychologie, Bern: september 13-16, 1987.
- Gerris, J. R. M. & J. M. A. M. Janssens, *Parental discipline behaviors, subjective parental situation perceptions and objective characteristics of discipline situations* (1986). Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Baltimore: april 23-26, 1987.
- Gerris, J. R. M. & J. M. A. M. Janssens, *Opvoedingsdimensies en sociomorele ontwikkeling: Een validiteitsstudie* Nijmegen: KUN: Empirische Pedagogiek. ZWO-subsidie, 1986.
- Gerris, J. R. M. & J. M. A. M. Janssens, *Opvoedingsgedrag van ouders in overtredingssituaties: een onderzoek naar beïnvloedende factoren. Pedagogische Studiën*, 1987, 64, 295-307.
- Gerris, J. R. M., J. M. A. M. Janssens, R. Bosman & B. Ceulemans, *The parents' and the child's levels of reasoning about discipline situations: Mutual relationships*. Paper presented at Arbeitstagung Pädagogische Psychologie-Empirische Pädagogische Forschung, Tübingen, september 17, 1987.
- Grusec, J. E. & L. Kuczinsky, Direction of effect in socialization: A comparison of the parent's versus the child's behavior as determinants of disciplinary techniques. *Developmental Psychology*, 1980, 16, 1-9.
- Hoffman, M. L., Moral internalisation, parental power, and the nature of parent-child interaction. *Developmental Psychology*, 1975, 11, 228-239.
- Hoffman, M. L., Affective and cognitive processes in moral internalization. In: E. T. Higgins, D. N. Rubble & W. H. Hartup (Eds.), *Social cognition and social development: A sociocultural perspective*. Cambridge: University Press, 1983.
- IJzendoorn, M. H. van, & L. W. C. Tavecchio, Ouderschapsmotieven en opvoedingsdoelen: sexe-en milieueverschillen. *Pedagogisch Tijdschrift/Forum voor Opvoedkunde*, 1982, 7, 18-25.
- Janssens, J. M. A. M. & J. R. M. Gerris, *Towards an empirical model of parental discipline reactions, family climate, child-rearing values and social class*. Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Baltimore, april 23-26, 1987.
- Janssens, J. M. A. M. & J. R. M. Gerris, *Ouderlijke disciplineren en de ontwikkeling van morele internalisatie en altruïsme. Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 1984, 23, 386-399.
- Janssens, J. M. A. M., A. Janssen, M. Bernaerts & J. R. M. Gerris, *Disciplineren en situationele kenmerken*. Nijmegen: KUN, Empirische Pedagogiek, 1985.
- Janssens, J. M. A. M., A. Janssen, M. Bernaerts & J. R. M. Gerris, *Disciplineringsgedrag van ouders en kenmerken van overtredingssituaties*. In: J. R. M. Gerris (Ed.), *Pedagogisch onderzoek in ontwikkeling*. Nijmegen: ITS, 1986.
- Jessor, R. & S. L. Jessor, The perceived environment in behavioral science: Some conceptual issues and some illustrative data. *American Behavioral Scientist*, 1973, 16, 801-828.
- Jöreskog, K. G. & D. Sörbom, LISREL V: Analysis of linear structural relationships by maximum likelihood and least squares methods. Chicago: 1981.
- Kohn, M. L., Social class and the exercise of parental authority. *American Sociological Review*, 1959a, 24, 352-365.
- Kohn, M. L., Social class and parental values. *The American Journal of Sociology*, 1959b, 64, 337-351.
- Kohn, M. L., Social class and parent-child relationships: An interpretation. *The American Journal of Sociology*, 1963, 68, 471-481.
- Magnusson, D., *Wanted: A psychology of situations: An interactional perspective*. Hillsdale N.J.: Erlbaum, 1981.
- Magnusson, D. & V. L. Allen, Implications and applications of an interactional perspective for human development. In: D. Magnusson & V. L. Allen (Eds.), *Human development. An interactional perspective*. New York: Academic Press, 1983.
- McLanahan, S. S., Family structure and stress: A longitudinal comparison of two-parent and female-headed families. *Journal of Marriage and the Family*, 1983, 347-357.
- Meijnen, G. W., *Maatschappelijke achtergronden van intellectuele ontwikkeling*. Groningen, 1979.
- Minton, C., J. Kagan & I. Levine, Maternal control and obedience in the two-year-old. *Child Development*, 1971, 42, 1873-1894.
- Moos, R. M. & B. S. Moos, *Manual of the family environment scale*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press, 1981.

Pervin, L. D., Definitions, measurements and classifications of stimuli, situations and environments. *Human Ecology*, 1978, 6, 71-105.

Vermulst, A. A., J. R. M. Gerris, W. M. Franken & J. M. A. M. Janssens, Determinanten van ouderlijk functioneren tegen de achtergrond van de theorie van Kohn. In: J. R. M. Gerris (red.), *Pedagogisch onderzoek in ontwikkeling*. Nijmegen: ITS, 1986.

Westerlaak, J. M. van, J. A. Kropman & J. W. M. Collaris, *Beroepenklapper*. Nijmegen: ITS, 1975.

Wuffel, F. J. de, *Attachment beyond childhood. Individual and developmental differences in parent-adolescent attachment relationships*. Academisch proefschrift. Nijmegen: Stichting Studentenpers, 1986.

Curricula vitae

zie: *Pedagogische Studiën*, 1987, 64, p. 306.

Manuscript aanvaard 11-1-'88

Summary

Janssens, J. M. A. M. & J. R. M. Gerris. 'Social class and parental reactions in discipline situations: An empirical model of Lisrel-relations.' *Pedagogische Studiën*, 1988, 65, 185-197.

In a previous article in this journal (Gerris & Janssens, 1987) we studied the question how to explain child discipline in specific transgression situations. In this article we introduce a cross-situational explanation by means of a Lisrel-analysis. Parents with lower social status are more focused on the child rearing value of conformity. A second finding is that parents who are focused upon conformity tend to base their discipline reactions on behavioral norms and this has influence on their use of power assertion. An other path starts with a relationship between social class and family climate and between the latter variable and an instructional-learning orientation. The relationship of the latter variable with inductive discipline behavior is very strong. Both paths of relationships between social class and parental reactions are mediated by situation specific cognitions of parents. This latter finding in the Lisrel-relations indicates that the general relationship between social class and parental child-rearing patterns had to be supplemented in terms of an interactionistic perspective.